

ФРАЗЕОЛОГІЯ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ЛЕКСИКОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

Ці тези описують етапи розроблення електронного тлумачного словника нових фразеологізмів російсько-української війни. Цей словник побудований на ілюстративному матеріалі двох корпусів української мови — ГРАК-16 і PAWUK, які дали змогу виявити фразеологічні трансформації неофразеологізмів. Показано налаштування мікроструктури словника на платформі «Lexonomy».

Ключові слова: *фразеологізм, корпус, CQL-запит, Lexonomy.*

These theses describe the stages of development of an electronic explanatory dictionary of new phraseological expressions of the Russian-Ukrainian war. This dictionary is based on the illustrative material of two corpora of the Ukrainian language — GRAC-16 and PAWUK, which made it possible to identify phraseological transformations of neophraseological units. The settings of the microstructure of the dictionary on the Lexonomy platform are shown.

Key words: *phraseological unit, corpus, CQL-query, Lexonomy.*

Актуальність теми роботи зумовлена важливістю лексикографічної фіксації нових фразеологізмів, які засвідчують миттєву лінгвокреативну реакцію на повномасштабне вторгнення росії в Україну. Аналіз новотворів 2022 року показав їхнє стрімке поширення, що корелює з частотністю, а це не може не привертати уваги мовознавців. Наше дослідження вказує на те, що фразеологічний склад мови переживає зміни та перебуває в постійному розвитку.

Мета роботи полягає у розробленні мікроструктури електронного словника нових фразеологізмів на платформі “Lexonomu”. “Lexonomu” [5] — це вебплатформа для написання та публікації словників, вона не потребує інсталяції, не передбачає знання кодування чи програмування та не вимагає жодних фінансових витрат.

На кінець 50-х років ХХ ст. припадають перші спроби наукової систематизації фразеологічного матеріалу в словниках. Саме тлумачні фразеологічні словники вважаються найскладнішим лексикографічним завданням для науковців. Фразеологічний словник тлумачного типу — це не лише довідковий посібник, але й основна теоретична робота з фразеологічної семантики [1, с. 46]. У такому словнику реалізуються дві основні функції лексикографії та фразеографії — “опис і нормалізація словникового складу мови за допомогою компактної та зручної для користування наукової моделі з одночасним стилістичним та ортологічним його впорядкуванням, що сприяє піднесенню мовної культури народу” [3, с. 42].

За основу ми взяли мікроструктуру «Фразеологічного словника української мови» В. і Д. Ужченків [4], а саме: стрижневе слово, реєстровий фразеологізм з його варіантами, тлумачення та ілюстративний матеріал.

Стрижневим словом може бути іменник, прикметник або дієслово, подаємо його у початковій формі. Варіанти неофразеологізму подаємо біля реєстрового фразеологізму в круглих дужках. Факультативні компоненти (за наявності) наводимо у квадратних дужках. Тлумачення виразів здійснюємо вільним словосполученням або описовим способом. Ілюстративний матеріал узято з корпусів української мови ГРАК [2] та PAWUK [6].

Укладання словника фразеологізмів здійснювалось у декілька етапів: перший етап — створення бази даних словника за обраною структурою, а другий етап — створення електронного словника на Lexonomu.

I. Для пошуку ілюстративного матеріалу і фразеологічних варіантів було створено підкорпус 2022 року в ГРАК-16. Покажемо на прикладах CQL-запити.

1. *Русский/російський мир*: [lemma="p[yo].*"&tag="adj.*"] [lemma="мир"]. Отримали такі графічні варіанти з латинськими літерами, що відсилають до фонових знань про символіку літер на прапорах, техніці тощо російської армії: *pyzzкий мир*, *рузький мир*, *pyZZкий мир*, *pyZZький мир*, а також *російський мир*, проте з прикметником "русский" (у кириличному написанні російською мовою) прикладів у корпусі не знайдено.
2. *За російським кораблем*: [lemma="за"][tag="adj.*"] {0,2} [lemma="корабель"], де отримали такі фразеологічні трансформації: *за кораблем*, *за російським військовим кораблем*, *за хазайським військовим кораблем*, *за рашистським військовим кораблем*. Отримано 615 прикладів різних уживань та найбільше з них в онлайн-ЗМІ "24 канал".
3. *Хороший русский*: [lemma="хороший"] [lemma="русск.*|руськ.*|росіяня.*|моск.*"&tag="noun.*"]. Отримано такі варіанти: *москаль*, *росіянин*, *московит* у 572 контекстах, більшість в онлайн-ЗМІ «Детектор медіа».
4. *Аналогів (аналогов) нет (немає)*: [word="аналог.*"] [lemma="н[еє][тм].*"]. Знайдено 54 контексти, переважно в онлайн-ЗМІ «24 канал».
5. *Тракторні війська*: [lemma="тракторний"] [lemma="військо"], знайдено 89 контекстів, найчастіше — в онлайн-ЗМІ «24-канал».
6. *Жест доброї волі*: [lemma="жест"] [lemma="добрий"] [lemma="воля"]. Трапилось 1826 прикладів, більшість знову в онлайн-ЗМІ «24-канал».
7. *Земля скловатою*: [lemma="земля"] [word="скловатою"], отримали лише 6 результатів.
8. *За три дні*: ([lemma="за"] [word="три"] [word="дні"])|[word="затридні"]. Прислівниковий варіант (три слова разом, що показує активні процеси словотворення) суттєво менш частотний: лише 3 контексти в ГРАК (в онлайн-ЗМІ та інтернет-газеті «Високий

замок») і 10 контекстів у PAWUK (переважно Ютуб), тоді як словосполученням понад 2000 прикладів у ГРАК і понад 6000 у PAWUK, що говорить на користь фразеологізації вислову.

9. *Від'ємний наступ*: [word="від'ємний"][word="наступ"] — виявлено 13 контекстів.

PAWUK — це аббревіатура польського автоматичного вебкорпусу української мови, який містить українськомовні тексти, отримані з Інтернету. У ньому не можна створити підкорпус, але можна обмежити пошук. Тут ми отримали 16 ілюстрацій уживання фразеологізму *від'ємний наступ* із різних джерел: вебресурсу, соціальних мереж, YouTube.

10. *Потерь нет*: [lemma="пот[еє]рь"][lemma="н[еє]т"] — отримано 602 контексти.
11. *Прийшли освободітелі*: [lemma="прийти"][lemma="освоб.*"] — більшість результатів лише з YouTube. Виявлено заміну на «освобождають».

II. На Lexonomu задавали структурного вигляду словникової статті: Dictionaries -> Configure -> Entry Settings -> Structure. Компоненти словникової статті укладені таким чином:

- Headword_1 — стрижневе слово;
- Headword_2 — реєстровий фразеологізм;
- Sense_1 — значення фразеологізму;
- Context_1 — ілюстративний матеріал.

Задали параметри вигляду словникової статті у віртуальному словнику: Dictionaries -> Configure -> Entry Settings -> Formatting. Наприклад, для стрижневого слова (headword) відібрали такі параметри:

- Separation from other content: Whitespace;
- Indentation and bulleting: Diamond bullet;
- Box border: Thin;
- Text colour: Blue;
- Text slant: Italic;
- Text weight: Bold;
- Text size: Bigger.

У результаті отримуємо таку словникову статтю:

СЛОВНИК НОВИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Стрижневі слова розташовані за алфавітом, пошук можна здійснювати за стрижневими словами. Оскільки поки ще немає 100 словникових статей, цей словник у закритому доступі, але маємо на меті його розширити, адже створення фразеологічних електронних словників має важливе значення для розвитку фразеографії і як ніколи є актуальним. Подальші дослідження цієї теми передбачають аналіз нових фразеологічних одиниць, їхнє фразеографічне опрацювання.

Список використаних джерел

1. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наук. думка, 1989. 156 с.
2. Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, М. Возняк, М. Крук та ін. Київ, Львів, Єна, 2017–2022. URL: uacorpus.org.
3. Лексикографічний бюлетень : зб. наук. праць / відпов. ред. Є. А. Карпіловська. Вип. 27. Київ, 2018. 184 с.
4. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.
5. Lexonomy. URL: <https://www.lexonomy.eu/>
6. Polish Automatic Web corpus of Ukrainian language (PAWUK). URL: <https://pawuk.ipipan.waw.pl>